

УДК 792.028:808.55

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-1-13>

Володимир БЕРЕЛЕТ,
orcid.org/0009-0007-4438-1297
заслужений артист України,
старший викладач кафедри мистецької освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(Житомир, Україна) tvradiored@ukr.net

Лілія БЕРЕЛЕТ,
orcid.org/0009-0009-3393-1091
заслужена артистка України,
старший викладач кафедри мистецької освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(Житомир, Україна) liliaberelet@gmail.com

ТЕХНІКА СЦЕНІЧНОЇ МОВИ – ІСТОТНИЙ ЕЛЕМЕНТ АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню феномену виховання професійного актора з гарною мовною дикцією, приємним голосовим звучанням, важливості виконавчої функції артиста, усвідомлення важливості якісної сценічної мови як істотного елементу створення сценічного образу. В науковій роботі представлені розділи: постановка проблеми, в якому йдеться про сутність української мови як найважливіший чинник ідентичності, що розкривається у кількох вимірах, як то: історичний (мова, якою спілкувалися наші предки, створюючи літописи, думи, пісні, народні перекази), культурний (завдяки українській мові народжуються твори, які формують українську свідомість), державний і соціальний вимір (мова, що забезпечує єдність держави, об'єднує людей у спільноту, незалежно від регіону проживання), особистісний вимір (знання і любов до рідної мови – це повага до свого походження, вияв гідності); аналіз досліджень – про різноманітність підходів до розвитку сценічної мови у різноманітних науково-педагогічних та методичних дослідженнях; мета роботи: переконати читача про важливість та доцільність проведення відповідного тренінгу не тільки під час конкретного етапу навчання, а й кожного етапу підготовки актора до виходу на сценічний майданчик; виклад основного матеріалу: короткий екскурс в історію виникнення сценічної мови як істотного елементу акторської майстерності, про вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на стан української мови і сценічного мовлення, проілюстровано зміст тренінгу зі сценічної мови, тобто вправи, як засоби вдосконалення роботи над сценічним мовленням, а саме: на дихання, над голосом, дикцією, логікою мови, орфоенією в процесі постановки вистави; висновки: суть практичних порад стосовно оволодіння основними елементами майстерності сценічного мовлення зводиться до того, як потрібно займатися тренінгом студентам, чи акторам для опанування усіма елементами сценічної мови. Матеріал цієї наукової роботи принесе користь лише за умови постійного, систематичного опанування всіх етапів навчання. Крім студентів театральних учбових закладів, професійних діячів сцени, зміст статті стане у пригоді також керівникам гуртків художньої самодіяльності та аматорських колективів.

Ключові слова: сценічна мова, мовлення, текст, дикція, артикуляція, дихання, вправи, скоромовка, логічний наголос, сценічний образ.

Volodymyr BERELET,*orcid.org/0009-0007-4438-1297**Honored Artist of Ukraine,**Senior Lecturer at the Department of Art Education**Zhytomyr Ivan Franko State University**(Zhytomyr, Ukraine) tvradioed@ukr.net***Lilia BERELET,***orcid.org/0009-0009-3393-1091**Honored Artist of Ukraine,**Senior Lecturer at the Department of Art Education**Zhytomyr Ivan Franko State University**(Zhytomyr, Ukraine) liliaberelet@gmail.com*

STAGE LANGUAGE TECHNIQUE IS AN ESSENTIAL ELEMENT OF ACTING SKILLS

The article is devoted to the study of the phenomenon of developing a professional actor with good speech diction and pleasant voice sound. It highlights the importance of the performance's executive function, and the emphasizes of significance of high quality stage language as a key element in creating a stage image. The scientific work presents the following sections: problem statement, which discusses the essence of the Ukrainian language as the most important factor of identity, revealed in several dimensions, such as: historical (the language in which our ancestors communicated, creating chronicles, epics, songs, and folk legends), cultural (thanks to the Ukrainian language, works are created that shape Ukrainian consciousness), state and social dimension (the language that ensures the unity of the state, unites people into a community, regardless of the region of residence), personal dimension (knowledge and love for one's native language is respect for one's origins, a manifestation of dignity); analysis of research – concerning the diversity of approaches to the development of stage speech in various scientific, pedagogical and methodological studies; the purpose of the work: to convince the reader of the importance and feasibility of conducting the appropriate training not only during a specific stage of education, but also at each stage of an actor's preparation before entering the stage; presentation of the main material: a brief excursion into the history of the emergence of stage speech as an essential element of acting, the influence of both external and internal factors on the stage of the Ukrainian language and stage speech, the content of the stage-speech, training is illustrated that is, exercises as means of improving work on stage speech, namely: breathing, voice, diction, speech logic and orthoepy during the process of staging a performance; conclusions: the essence of the practical recommendations regarding mastering the basic elements of stage-speech skills comes down to how students or actors should perform the training in order to master all the elements of stage speech. The material of this scientific work will be useful only if under the condition of constant, systematic acquisition of all stage of training. In addition to students of theater educational institutions and professional stage performers, the content of the article will also be useful to leaders of artistic amateur circles and amateur groups.

Key words: *Stage language, speech, text, diction, articulation, breathing, exercises, tongue twisters, logical emphasis, stage image.*

Постановка проблеми. Українська мова для народу України – це не лише засіб спілкування, а його серце і душа, найважливіший чинник ідентичності. Значення української ідентичності розкривається у кількох вимірах:

1. Історичний вимір. Українська мова – це мова, якою спілкувалися наші предки, створюючи літописи, думи, пісні, народні перекази. Вона вистояла на важкому шляху заборон, русифікації, переслідувань. Наша мова стала символом української нації.

2. Культурний вимір. Завдяки українській мові проявляються твори Т. Шевченка, Ів. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стуса, які формують українську свідомість.

3. Державний і соціальний вимір. Це державна мова, що забезпечує єдність України, об'єднує

людей у спільноту, незалежно від регіону проживання. Українська мова – символ суверенітету, основа державності і гарантія державної безпеки.

4. Особистісний вимір. Знання і любов до рідної мови – це повага до свого походження, вияв гідності. Саме українська мова дає нам відчуття зв'язку з батьками, землею, традиціями. Важливість і неабияке значення української мови в житті вимагають від творців сценічного мистецтва: акторів, читців, ведучих театральних концертних заходів, конференсьє, дикторів тощо вимогливо відноситися до техніки та культури сценічного мовлення, що, як показують останні дослідження з висвітлення проблеми мовленнєвої компетентності, не рідко знаходиться на недостатньо високому рівні. Мистецтво сценічної мови на сцені не менш складне ніж, наприклад, мистецтво

вокалу, або балету і вимагає глибокої підготовки і високої техніки. На жаль дослідження останнього часу виявили певну суперечність: з одного боку, зросли вимоги держави і суспільства до митців театру і кіно щодо вдосконалення техніки сценічної мови та загальної культури мовлення; з іншого – низький рівень матеріально-технічної бази в мистецьких закладах освіти, а також недостатнє забезпечення здобувачів вищої освіти якісною, сучасною науково-теоретичною літературою зі сценічної мови, відсутністю сучасних педагогічно-професійних наукових праць, посібників, хрестоматій, орфоепічних словників тощо. І тому виникає нагальна потреба оновлення теоретичних і практичних основ викладання сценічної мови.

Аналіз досліджень. Підходи до розвитку сценічної мови у багатьох науково-педагогічних та методичних дослідженнях різноманітні, як, наприклад, у працях А. Бурлуцького, І. Герца, А. Гладишевої, Г. Гринчак, Н. Грицан, В. Євдокимової, І. Кусяк, О. Лавріненко, Л. Лимаренко, О. Наконечної, Т. Нечаєнко, Т. Петрик, Ю. Раденко, Н. Стадніченко. Як зазначає Тетяна Петрик «Про розвиток сценічної мови, потреби сучасного театру і кіно у професійних компетентних акторах є досить актуальними і аналізуються у роботах багатьох українських та зарубіжних науковців» (Петрик, 2010: 3). Ганна Гринчак аналізує недоліки учебного процесу: «Найявні недоліки мовної підготовки випускників театральних вишів – дефіцит часу для вивчення, низький рівень компетенції вступників, відсутність ефективного навчального курсу (Гринчак, 2022: 139).

Також сьогодні вітчизняної наукової думки стверджує про недостатню кількість досліджень, у яких науково обґрунтовано відстежуються шляхи опанування системою сценічної мови, що є однією з найважливіших складових акторської техніки.

Метою статті є: наголосити на важливості наукового комплексного підходу до опанування професійного рівня сценічного мовлення як одної з головних складових акторської майстерності, переконати молодь, що присвятила своє життя служінню високому сценічному мистецтву, про важливість використання тренінгу зі сценічної мови як основи навчального процесу і у подальшій професійній творчості.

Виклад основного матеріалу. Напевне в жодній країні світу не стояло так гостро і болюче питання стосовно рідної мови як в Україні. Упродовж декількох сторіч були постійні намагання знищити мовну культуру народу, його національну гордість і цінність, його характер і пам'ять, істо-

рію і духовну могутність, а, отже, і знищити сам народ, націю. «...Доля мови й доля народу неподільні – доки живе мова народу, живе народ, без неї він зникає. За ставленням кожної людини до своєї мови можна судити не тільки про її культурний рівень, а й про громадянську значущість. Щира любов до своєї країни немислима без любові до рідної мови. Людина, яка байдужа до неї – безлюдько, вона шкідлива за своєю суттю, тому, що її байдужість до мови свідчить про найповнішу байдужість до минулого, сучасного і майбутнього свого народу» (Грицан, 2020: 4). Там, де занепадає мова – зникає нація, про це свідчить багатовікова історія людства. І, навпаки, нація і держава стає сильною і високорозвиненою там, де квітує і розвивається мова. Оскільки останнім часом констатуються факти зростання зацікавленості суспільством українською мовою, Україна відчула суттєвий прогрес у формуванні україномовного простору. Але сторінки історії, про які йшлося вище, і сучасна ситуація в державі вимагають постійної уваги до мовної культури у всіх сферах суспільного життя. Мовна ситуація в нашій країні часто перебувала під ризиком занепаду під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Ці фактори мали неабиякий вплив і на стан сценічної мови. Наприклад, стилістичний напрям так званого, «шепотільного реалізму», що виник в театральному мистецтві у 70–80-х роках ХХ сторіччя, в якому превалювали майже пошепки виголошені слова, голосова одноманітність, інтонаційні штампи. Або період «двомовних театрів», коли в діючих репертуарах театрів з'явилися вистави як українською, так і російською мовами, також завдав неабиякої шкоди розвитку мовної культури в українському театрі, особливо це практикувалося під час гастрольного періоду, бо втрачалася ідентичність та естетика українського слова, українського мовлення. А. О. Гладишева, розмірковуючи над цією проблемою, відзначає: «...Проголошена двомовність і позірна рівноправність функціонування двох мов у театрі насправді призвела до переважання російської одномовності. На сценічній мові позначилася стихія «суржикової» мови. Актори, думаючи російською мовою, доносили український текст. При цьому, звичайно, втрачався головний чинник акторської майстерності – органіка сценічного життя в ролі...» (Гладишева, 2007: 46).

Якщо керуватися твердженням, що мовлення – це результат активної думки, мислення, можна бути абсолютно впевненим, що упродовж всієї своєї історії людство весь час змінювало характер етики і норм театрального мистецтва. Отже і сценічна

мова за будь-якої епохи мала вирішувати різні завдання, мала різні функції. Вирішальну роль для Античного театру Єврипіда, Софокла, Арістотеля мала декламація. Це було мистецтвом мови та жести виконавця. Спочатку дикція сприймалась як більш вузька, чисто зовнішня манера акторського виконання. Для актора головним завданням було голосно, яскраво у піднесеній формі проголошувати ефектні монологи героя античної трагедії, зображати його пристрасті. Головним завданням було навчити виконавців певним голосовим тонам, прийомам декламації, що використовувались для відтворення трафаретних почуттів. З процесом розвитку світового театру народжуються і розвиваються різні складові синтезу театру: мистецтво режисера, акторське мистецтво, тощо, які все впененіше стають на наукову основу. Театральна термінологія збагатилася таким поняттями як: «надзавдання», «наскрізна дія», «зерно образу», «манок», «атмосфера» та інше. Виникають різні театральні школи та системи, наприклад, «театр Шекспіра», «дель-арте», «театр корифеїв», «система Михайла Чехова», «театр Брехта», «Березіль» Леся Курбаса», «театр Єжи Гротовського». З визначенням методу словесної дії з'явилась можливість появи живого слова на сцені, що залежить від психофізичної дії актора. Творчими зусиллями багатьох діячів театального мистецтва народилася система роботи актора над текстом. В результаті було сформульовано низку законів сценічної мови: закон надзавдання, закон наскрізної дії, закон словесного впливу, закон перспективи, закон контексту, закон нового поняття, закон актуального поділу речення, закон розкриття підтексту, закон порівняння та протиставлення, закон створення «лінії бачень». У сучасному театральному видовищі актор володіє набагато складнішою партитурою сценічних завдань аніж у старому театрі. Сьогодні одним із основних засобів сценічного втілення драматургічного твору є сценічна мова, завдяки їй актор розкриває психологічні, соціальні, національні, побутові риси, розкриває внутрішній світ дійової особи.

Серед багатьох засобів виразності актора сценічна мова займе важливе місце. По суті вона є одним із головних засобів, а предмет «Сценічна мова» є одним із основних в навчальній програмі з акторської майстерності. Підтвердження цієї думки отримаємо, звернувшись до вікіпедії: «Сценічна мова – один з основних професійних засобів виразності актора. Входить в основний курс навчання акторської майстерності. Комплексне навчання передбачає перехід від побутової, спрощеної мови, властивої більшості абітурієн-

тів, до виразного яскравого сценічного звучання голосу актора». Навчання цьому предмету нерозривно пов'язане з розвитком еластичності і рухливості дихальної і голосової апаратури, постановкою голосу, вдосконаленням мовного слуху, формуванням пластичної свободи.

Сценічне мовлення – не спонтанне, а спеціально підготовлене мовлення. Актор передає почуття персонажа, його внутрішній стан за допомогою живого слова. Зумовлюють акторську вимову різні сценічні обставини, темпоритм ролі, темпоритм і атмосфера вистави та інші чинники. На театральній сцені спостерігається природне співіснування функціональних стилів усної мови: розмовного, ділового, художнього. Варто говорити також і про існування своєрідного, окремого сценічного стилю мовлення, оскільки функціонування мови в театрі обов'язково має бути підпорядкованим вимогам сценічного задуму та рішення вистави. Техніка сценічної мови, як істотний елемент акторської майстерності, пов'язана із об'ємом голосу, його гнучкістю і звучністю, ясністю і чіткістю вимови (дикцією), розвитком дихання, інтонаційною виразністю. Щоб досягти гарних результатів і високого професійного рівня з техніки сценічної мови, студент факультету сценічного мистецтва чи актор професійного театру повинен постійно займатися тренінгом подібно до того, як роблять тренаж артисти балету, цирку, вокалісти, тренуються спортсмени.

Далі буде проілюстровано зміст тренінгу зі сценічної мови, тобто вправи, як засоби вдосконалення роботи над сценічним мовленням, а саме: на дихання, над голосом, дикцією, логікою мови, орфоепією в процесі постановки вистави. Бо, як стверджують фахівці «Вправи зі сценічної мови обов'язково потрібно виконувати під час підготовки. Адже кожен персонаж представляє своєю сценічною мовою характер героя протягом понад двох годин на сцені» (Гринчак, 2022: 142).

Отже під керівництвом викладача майбутні актори, а також професійні митці самостійно під час творчого процесу оволодівають технікою мовлення за наступними розділами.

Дихання та його особливості. Важливим фактором, який визначає силу звуку і його якість при виконанні ролі, або читецького номеру, – є правильно поставлене дихання. Процес дихання при сценічній мові відрізняється від звичайного фізіологічного, де є: вдих, видих, пауза. Для сцени цього не досить. Голосне читання потребує більшого запасу повітря, економної витрати його і своєчасного відновлення. І на початку для оволодіння мовним диханням треба докласти вольових і

свідомих зусиль. Завдяки роботі дихальних м'язів грудна клітка збільшується в об'ємі в різних напрямках: вгору, вниз, вперед, назад. У залежності від напрямку, в якому розширяється грудна клітка, і дихальних м'язів, що найбільше задіяні в даний момент, існує декілька типів дихання: грудний, або реберний, під час якого задіяна тільки грудна клітка, а діафрагма і черево статичні; діафрагмальний тип дихання, коли задіяні м'язи нижніх ребер і діафрагма; черевне дихання, у якому не беруть участі діафрагма і груди. Актор мусить вміти свідомо відчувати і впевнено користуватися різними типами дихання.

Для досягнення цієї мети рекомендується вправа «присідання»: *стати рівно, ступні ніг поруч, пальцями правої руки тримаємося за мочку лівого вуха, а пальцями лівої за мочку правого вуха. Присідаючи, набираємо повітря в черево, підіймаючись, випускаємо повітря (8 разів). Присідаючи, набираємо повітря в нижню частину грудної клітки (в діафрагму), підіймаючись, випускаємо повітря (8 разів). Присідаючи, набираємо повітря у верхню частину грудей, підіймаючись, випускаємо повітря (8 разів). Набирати повітря через ніс, випускати через рот. Потрібно свідомо контролювати процес. Кількість присідань поступово збільшувати.*

Виконуючи наступні вправи, потрібно бути у позиції стоячи, ноги на ширині плечей, спина рівна. Вдих під час вправ здійснюється через ніс. Необхідна умова для ефективної роботи над голозом – розпочинати з повного м'язевого розслаблення. Слід навчитися набирати повітря стільки, скільки потрібно для даної фрази, не варто набирати занадто багато. Коли відбувається вдих – нижні ребра розсуваються, при цьому повітря йде не тільки в діафрагму, а й у живіт, боки, спину і попереки. Тобто заповнюється вся нижня частина легенів. Таке дихання є правильним для голосоведення. При проведенні вправ потрібно дотримуватись принципу послідовності: починати з простого і переходити до складнішого повільно, без напруги і зусиль. Рекомендується дихальну гімнастику розпочинати з вібраційного масажу. Він не тільки зігріває зв'язки, а й порожнини тіла для кращої акустики.

Техніка масажу. При виконанні масажу повітря набирається через ніс, а всі масажні вправи виконуються із зімкненими губами на видиху, при цьому утворюючи звук «м» (ніби мукання): 1. долонею легко, але інтенсивно плескаємо по верхній частині грудної клітини; 2. по нижніх частинах грудної клітини справа і зліва (ребром долоні); 3. кулаком, або ребром долоні по спині

справа і ліворуч; 4. вказівним пальцем по верхній губі; 5. по гайморових пазухах справа і ліворуч (пальцями); 6. вказівними пальцями двох рук по чолю від середини чола до скронь; 7. по верхівці голови (задіяні усі пальці рук).

Вібраційний масаж краще робити стоячи. Потім необхідно відпочити. Для цього зробити 5–10 спокійних повільних вдихів і видихів. Після масажу можна перейти до дихальних вправ.

Дихальні вправи. 1. Зробивши вдих, повільно випускати повітря на звук «с-с-с...», або «ш-ш-ш...», і слідкувати, щоб звук був рівним, без поштовхів. 2. Глибоко вдихнути, поклавши долоні на боки (ребра) і при цьому відчувати як розширюються ребра. Плечі підіймати не можна. Після цього поступово видихаємо повітря і спостерігаємо як повільно під руками сходяться ребра і плавно виходить повітря. 3. Зробити три коротких вдихи, а потім повільно видихаємо. Потрібно стежити за тим, щоб дихання не затримувалось і не піднімалися плечі. 4. На 1, 2, 3, 4 вдихнути, а потім на чотири активний видих без затримки дихання. Вправу можна робити також на 6, 8, 12. 5. На рахунок 1, 2 активно вдихнути, потім на чотири – видихнути. Також цю вправу виконувати на 6, 8, 10, 12.

Артикуляційні вправи. При виконанні артикуляційних вправ повітря треба набирати через ніс, при цьому уникати неприємних і болісних відчуттів. Кожну вправу повторювати 12 разів. 1. Набрати повітря в обидві щоки і утримувати три секунди, після чого поступово випускати його ніби здувається повітряна кулька. 2. Набрати повітря в праву щоку і тримати три секунди, потім перевести повітря в ліву щоку і теж тримати три секунди, при цьому м'язи щік повинні відчувати біль. Необхідно повторити вправу з верхньою і нижньою губою. 3. Нижню щелепу підперти кулаком і, надавлюючи щелепою на кулак, намагатися відкрити рота, Це робиться з закритими губами. 4. Без різких рухів, обережно рухати нижньою щелепою в один бік, в інший, вперед, назад, по колу. 5. Позіхнути з відкритим ротом, м'яким піднебінням ніби утворюючи купол. 6. Губи розтягнути якомога ширше у посмішці, а потім, утворюючи трубочку, витягніть їх як можна далі (рухи чередувати). 7. Положення: губи трубочкою, Рухати вліво-вправо по 8 разів. 8. Витягнути губи трубочкою і рухати по колу (8 разів). 9. Між губами і зубами рухати язиком по колу в обидві сторони. 10. Зробити язика «голочкою» і намагатися «проштрикнути» одну, а потім іншу щоки. 11. Намагатися легенько жувати язика: кінчик, середину, і задню найдальшу частину.

12. Витягнувши язик як можна далі вперед «голочкою», затримати в цьому положенні 3–5 секунд.
13. Намагатися язиком дістати по черзі ніс і підборіддя.

Дикція. Вправи на дикцію. Після розігріву мовного апарату з допомогою артикуляційної гімнастики можна починає роботу над якістю дикції. Відомо, що слова утворюються за допомогою звуків: приголосних і голосних. Щодо голосних – ситуація простіша, оскільки їхня вимова вимагає меншої напруги мовного апарату ніж вимова приголосних. Допоміжні голосні звуки у вправах прийнято використовувати тільки у такому порядку: і, е, а, о, у, и. Така послідовність не випадкова – це розподілення по висоті. Найвищий «і» – активізую верхню частину голови, найнижчий «у» – задіє черево. Треба тільки пам'ятати, що вимова голосних звуків вимагає різного положення рота: при вимові звука «і» губи і рот знаходяться ніби у посмішці; «е» – рот розкривається ширше; при вимові «а» – рот розкривається найширше; «о» – рот округлений; звук «у» вимагає, щоб губи були витягнуті у трубочку.

Більш ретельної уваги потребує робота з приголосними (це звуки: б, в, г, ґ, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ), тому що, окрім більшої напруги мовного апарату, дефекти і недоліки їх вимові бувають набагато частіше. Для швидкого розігріву мовного апарату рекомендується комплекс вправ: 1. Пі-пе-па-по-пу-пи. 2. Бі-бе-ба-бо-бу-би (і інші приголосні звуки: в, д, з, л, м, н, р, с, т, ц, ш). Якщо мляво і неясно вимовляються звуки «Б» і «П» наприклад, то потрібно вимовляти їх у сполученні: б-п, б-п, б-п і т. д.

1. Бі-бе-ба-бо-бу-би (вимовляється на одному видиху).

2. Бі-бі, бе-бе, ба-ба, бо-бо, бу-бу, би-би (подвійні склади).

3. Бі-бі-бі, бе-бе-бе, ба-ба-ба, бо-бо-бо, бу-бу-бу, би-би-би (три склади).

4. Бі-бі-бі-бі, бе-бе-бе-бе, ба-ба-ба-ба, бо-бо-бо-бо, бу-бу-бу-бу, би-би-би-би (чотири).

5. Біп, беп, бап, боп, буп, бип (добавляючи звук «п»).

6. Бі-біп, бе-беп, ба-бап, бо-боп, бу-буп, би-бип (ускладнюючи вправу).

7. Бі-бі-біп, бе-бе-беп, ба-ба-бап, бо-бо-боп, бу-бу-буп, би-би-бип (ще складніше).

8. Бі-бі-бі-біп, бе-бе-бе-беп, ба-ба-ба-бап, бо-бо-бо-боп, бу-бу-бу-буп, би-би-би-бип (і зовсім складно).

Такі ж точно варіанти зі звуком «П».

Вправи на подвоєні приголосні «Б-П»:

9. Біп-пі, беп-пе, бап-па, боп-по, буп-пу, бип-пи.

При вимовлянні подвоєних приголосних наголос ставиться на першому складі, а вимовляються вони як один акцентований звук.

10. Бі-біппі, бе-беппе, ба-баппа, бо-боппо, бу-буппу, би-биппи.

11. Бі-бі-біппі, бе-бе-беппе, ба-ба-баппа, бо-бо-боппо, бу-бу-буппу, б-б-биппи.

12. Піббі, пепбе, пабба, поббо, пуббу, пибби.

13. Бі-піббі, бе-пепбе, ба-пабба, бо-поббо, бу-пуббу, би-пибби, бе-пепбе.

14. Бі-бі-піббі, бе-бе-пепбе, ба-ба-пабба, бо-бо-поббо, бу-бу-пуббу, би-би-пибби.

За таким прикладом робити вправи з усіма подвійними приголосними звуками (Д-Т, В-Ф, З-С і т. д.), а також з різними звукосполученнями: К-П-Т, Б-Д-Г, М-Р-Л, Р-Ж, Л-М-Н, Ф-Ч тощо.

Скоромовки. Робота над скоромовками має велике значення для розвитку артикуляційного мовного апарату, аби мова артиста була виразною, правильною, чіткою і зрозумілою.

Скоромовка являє собою швидке, виразне промовляння тексту, завдяки чому опановуючий мистецтвом сценічної мови вчиться чітко виголошувати приголосні звуки, говорити так, щоб слухачі сприймали та розрізняли кожен звук, привчає не «ковтати» закінчення слів, не «з'їдати» всього слова. Крім того він досягає вміння не тільки говорити, а й слухати, зважувати кожне слово, відчувати зв'язок між словосполученнями, відчувати дуже тонкі нюанси в значенні та інтонації.

Ось декілька етапів, на які поділяється методика оволодіння скоромовками:

1. Перший етап, що спрямований на точне вивчення тексту, аби навчитися читати скоромовку, промовляючи кожен звук дуже повільно і чітко.

2. Напрацювання першого етапу закріплюється у беззвучному режимі. Тобто працює лише артикуляційний апарат, не використовується звук. Посилено (ультруючи) працюють губи, язик та нижня щелепа.

3. Скоромовка читається пошепки. Саме пошепки. Це дуже важливо. Не тихо, або сипом, а пошепки. Вимовляти всю фразу потрібно зрозуміло і чітко.

4. Вимовляємо всю фразу без помилок вголос, але повільно. В цьому випадку скоромовку можна вимовляти з різними інтонаціями, різними задачами: окликати, стверджувати, запитувати, погрожувати, а також задумливо, сумно, радісно, наспівуючи, різними голосами. Цим самим розвиваються акторські здібності.

5. Промовляння скоромовки зі збільшенням темпу: спочатку повільно, вдруге швидше, втретє ще швидше.

6. Завершальний етап – декламація скоромовки. Потрібно якомога швидше, чітко, без помилок промовляти скоромовку без зупинок три рази. З цього приводу можна влаштувати змагання на кращий результат. Тексти скоромовок можна знайти в учбовій методичній літературі, або в інтернеті.

Словесна дія. Важливим моментом для початківця-читця є необхідність навчитися діяти словом. Взагалі треба усвідомити, що дія – це один із найголовніших засобів існування артиста на сцені. Якщо для актора основою являється психофізична дія (внутрішнє життя і зовнішній його прояв), то для читця і того ж таки актора словесна дія – перетворення літературного тексту автора в живе, правдиве слово з його підтекстами, паузами, словесними інтонаціями, психологією, цілеспрямованістю. Як зазначає Сокирко Л. Г. «...Словесна дія – один з моментів мови, який пере-

творює просте говоріння в правдиву, продуктивну, цілеспрямовану дію» (Сокирко, 1971: 51).

Висновки. В статті наведені практичні поради стосовно оволодіння основними елементами майстерності сценічного мовлення. Суть їх зводиться до того, як потрібно займатися тренінгом студентам, чи акторам для опанування усіма елементами сценічної мови, яка сьогодні посідає особливе місце серед функціональних видів української мови, відіграє певну роль у суспільстві, в культурі народу. Матеріал цієї наукової роботи принесе користь лише за умови постійного, систематичного опанування всіх етапів навчання. Крім студентів театральних учбових закладів, професійних діячів сцени, зміст статті стане у пригоді також керівникам гуртків художньої самодіяльності та аматорських колективів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладішева А. О. Сценічна мова. Основні поняття та їх тлумачення : навчальний посібник. Київ : КДІТМ, 2003. 92 с.
2. Гладішева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність : навчальний посібник. Київ, 2007. 208 с.
3. Гринчак Г. С. Сценічна мова під час роботи над постановкою п'єси в перекладі з англійського оригіналу. *Мистецтвознавчі записки* : збірник наукових праць. 2022. Вип. 42. С. 138–144.
4. Грицан Н. В. Техніка сценічного мовлення : навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. 296 с.
5. Петрик Т. Д. Сценічна мова. Робота над текстом : методичні рекомендації для студентів спеціальності «Театральне мистецтво». Запоріжжя : ЗНУ, 2010. 46 с.
6. Сокирко Л. Г. Слово актора. Київ, 1971. 56 с.

REFERENCES

1. Hladyshva A. O. (2003) Stsenichna mova. Osnovni poniattia ta yikh tлумачення : navchalnyi posibnyk. [Stage language. Basic concepts and their interpretation: a textbook]. Kyiv : KDITM. 92. [in Ukrainian].
2. Hladyshva A. O. (2007) Stsenichna mova. Dyktsiina ta orfoepichna normatyvnist : navchalnyi posibnyk. [Stage language. Dictionary and orthoepic norms: a textbook]. Kyiv. 208. [in Ukrainian].
3. Hrynychak H. S. (2022) Stsenichna mova pid chas roboty nad postanovkoiu piesy v perekladі z anghlomovnoho oryhinalu. [Stage language when working on a play translated from an English original]. *Mystetstvoznavchi zapysky : zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 42. 138–144. [in Ukrainian].
4. Hrytsan N. V. (2020) Tekhnika stsenichnoho movlennia : navchalnyi posibnyk. [Stage Speech Technique: A Study Guide]. 2-he vydannia, pereroblene i dopovnene. Ivano-Frankivsk : Symfoniia forte. 296. [in Ukrainian].
5. Petryk T. D. (2010) Stsenichna mova. Robota nad tekstem : metodychni rekomendatsii dlia studentiv spetsialnosti «Teatralne mystetstvo». [Stage language. Working on the text: methodological recommendations for students of the specialty "Theatre Art"]. Zaporizhzhia : ZNU. 46. [in Ukrainian].
6. Sokyрко L. H. (1971) Slovo aktora. [Actor's word]. Kyiv. 56. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 08.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

